

Süli Attila

A GÁBOR ÁRON-KÉP VÁLTOZÁSAI A SZÉPIRODALOMBAN

Bevezetés

A 2014-ben megrendezett Gábor Áron-émlékének mind kutatóként, mind szerzőként és szervezőként tevékeny tagja voltam. Ennek kapcsán kevés szó esett egy másik évfordulóról: 25 évvel ezelőtt, 1989. november 25-én hunyt el a Gábor Áron-kutatás egyik, némi túlzással talán legnagyobb egyénisége: Bözödi György író, történész, szociográfus. Ehhez kapcsolódóan 2017-ben az *Irodalmi Jelen* szerkesztősége felkért, hogy a tematikus erdélyi irodalmi számuk részére egy rövid esszét írjak Gábor Áronról. Pontosabban a vonatkozó szépirodalmi és kultusz-történeti vetületekről. Ebben a fentebb már említett, legnevesebb Gábor Áron-kutatóra és kultuszának ápolójára, Bözödi Györgyre fókuszáltam.¹

Bözödinél először a *Székely bánja* c. történeti szociográfiában rajzolódott elénk a legendás székely hős portréja: Háromszék 48-as hőskorszakának kezdetén, 1848. november végén – írja – „Gábor Áron legendás alakja – ő is, mint Berde, a köznép szülöttje – kerül előtérbe, aki saját maga készítette ágyúkkal látja el a székely sereget, és a felerészben udvarhelyszéki Mátyás-huszárok híre cseng a fülünkbe. Amikor a körülzárt Háromszéknek Gábor Áron bemutatja ágyúit, a nép csüggedését határtalan lelkesedés váltja fel. Kézdivásárhelyen valóságos arzenál épül máról holnapra. Naponta két új ágyút öntenek, a fegyvergyár különböző osztályai nagyüzemszerűleg dolgoznak, a gyutacsgyártást, a lőporkészítést, golyóöntést Gábor Áron felügyelete alatt a város különböző részeiben végzik, a sepsiszentgyörgyi lányok naponta 111 560 töltényt készítenek. A Kossuth-kormány innen szállítja a fegyvereket, a munkások és vezetők megszabott fizetést kapnak, a fegyvergyár az ország nagyvállalatává fejlődik, hogy nemsokára majd az oroszok nyomtalanul eltüntessék a föld színéről.”²

Ennek a Gábor Áron-képnek az előzményei egészen 1849-ig nyúlnak vissza. A Jókai Mór által szer-

kesztett debreceni *Esti Lapok*ban így tárul elénk az ekkor még élő székely hős alakja: „Gábor Áront az ágyúöntéssel, mint Fultont a gőzhajóval, nemcsak félreértették, de kinevették, a kaputosok számalommal mosolygának rajta, a condrások csúfolódva kacagták. ... Bem után Áron méltó figyelmet érdemel Erdélyben. ... Ha Gábor Áron mint tábornok tette volna, amit tett, bizonytalán bírná már az ezüst érdemjelt. Azért mi őt, az egyszerű székelyt, mint szabadságborunk kijelöltjét, ajánljuk az illetők figyelmébe.”³

Jelen dolgozatban – a teljesség igénye nélkül – a Gábor Áron-kép szépirodalmi vetületeit kívánom bemutatni. A művekben szereplő fantáziadús túlzásokra, mítoszteremtő heroizálásokra reagálni, illetve ezek valóság tartalmát kifejteni nem áll szándékomban, mivel a szépirodalom – ellentétben a történettudomány szakmai követelményeivel – lehetőséget nyújt az alkotóknak egy képzeletbeli valóság megalkotására.⁴

Szépirodalmi művek 1918-ig

Itt elsőként Jókai Mórnak az 1850-ben közzétett, *Csataképek a magyar szabadságból* kötetének *Székely asszony* című elbeszélésére utalok. Fekete Sándor 1988-as utószava szerint: „A romantikus pátoz mellett a derű is jelen van Jókai írásaiban, számos korabeli anekdotát szőtt meséibe. Az író többször visszatér a székelyföldi hadjárat eseményeire. Mítoszt fon Gábor Áron ágyúöntő mester alakja köré, s emléket állít Sepsiszentgyörgy hős asszonyainak.”⁵

Az elbeszélés az 1849. július 2–3-i, Uzon és Kökös közötti harcok képével indít. A visszavonulók az alábbi skandálják: „Elveszett Székelyország, a te fiad, a te unokád mind elhullottak. Gábor Áron is elesett, ágyúit is ott veszték mind. A vezér is sebben elhullt.”⁶ Ezután Sepsiszentgyörgy hős asszonyai vállalják az ellenállást, a város megvédését a bevonuló orosz–osztrák csapatokkal szemben. Az előnyomuló cserkesz csapat⁷

¹ Lásd SÜLI Attila 2017.

² BÖZÖDI György 1943 [1938], 90.

³ JÓKAI Mór 1849.

⁴ A Gábor Áronról szóló szépirodalmi művek felsorolását lásd SOMBORI Sándor 1969; RMIL, II, 16–17; EGYED Ákos

2008, 15–16.

⁵ FEKETE Sándor 1988, 247.

⁶ JÓKAI Mór 1988, 108.

⁷ Kaukázusi nép.

vezérét megdöbbsenti és meghatja a székely asszonyok és leányok önfeláldozó ellenállása.

A Háromszéki Honvédegylet még 1861-ben felkérte Demeter Sándort és Nagy Sándort Gábor Áron életrajzának megírására. Demeter 1832-ben született, Hídvégen. A nagyenyedi teológiai tanulmányait 16 évesen megszakította, beállt a székely tüzérek közé. Elmondása szerint az 1849. július 2-i kökösi ütközetben három társával ő szállította el Uzonba Gábor Áron holttestét. A szibói fegyverletételig harcolt tüzemesterként. Két írása, a *Gábor Áron Rákosnál* és *Gábor Áron Hídvégnél* 1868-ban, egy évvel a halála után jelent meg.⁸

A Demeter Sándor előbbi írásával szemben kritikát megfogalmazó László Zsigmond ugyancsak a székely tüzérség katonája volt, majd a 86. honvédszázalójnál nyert hadnagyi beosztást. Demeterhez hasonlóan, szintén Nagyenyeden tanult, majd a Kiegyezést követően a dévai tanítóképző tanára volt.⁹

1869. június 26-án Nagy Mihály kolozsvári társulata mutatta be Sepsiszentgyörgyön Szabó Dániel három felvonásos, *Gábor Áron vagy a szépmezei csata* című darabját. Szövege sajnos nem maradt fenn.

Nagyon élvezetes olvasmányt nyújt Jancsó Benedek 1888-ban megjelent, *Gábor Áron, az ágyúöntő székely* című füzeté. A történet november végén kezdődik, amikor a háromszéki nép a Puchner levelére adandó válaszról, vagyis a megadásról és az ellenállás vállalásáról tárgyal. A törvényhatóság polgári és katonai vezetői nem bíznak a győzelemben, hivatkozva az ágyú és puszkapor hiányára, mire feláll Gábor Áron, aki megteszi ismert felajánlását. A székely hős hat ágyú öntését és felszerelését vállalja, az ágyúk Erdőfűlében készülnek el, és a lövegek csapatpróbája fényesen sikerül, ezután rögtön indulnak velük Hídvégre az ellenség ellen. Jancsó történetén elsősorban Orbán Balázs, Jakab Elek és Nagy Sándor hatása érződik.¹⁰ Fő célkitűzése a hazafiaságra való nevelés volt: Gábor Áron sírját az oroszok feldőlják, de a hálás utókor helyreállítja azt. Jancsó végül azt ajánlja, hogy aki Háromszéken jár, feltétlenül keresse fel Eresztevényen a hős székely sírját.¹¹ A művet a Bocskai Szövetség 1921-ben ismét kiadta, az *Erdélyi Magyarok Könyvesháza* sorozat 10. füzeteként.

Verses formában is megjelent Deréki Antalnak a *Gábor Áron, a székely ágyúhős* című munkája. Az 1891-es drámaavatót követő költeményt a szerző a *Székely Nép* számára írta, 1898-ban, a művet Potsa József Háromszék megyei főispánnak és a hős uno-

kaöcsének, Gábor Péter alispánnak ajánlva. Az életkölteményben Jusztina alakja is megjelenik.¹²

Az eredeti drámaavatózat kolozsvári bemutatójáról Benczédi Gergely, Berde Mózes életrajzírója így emlékezett: „Berde azon ritka szerencsében részesült, hogy saját magát még életében láthatta a színpadon. Kolozsvárt ugyanis kétszer játszották el, 1891. június 7-én és 8-án Deréki Antal „Gábor Áron a székely ágyúhős, látványos történeti színmű Háromszék 1849-iki önvédelmi harca idejéből” c[ímű] darabot, Berde mindkétszer jelen volt s könnyezve nézte végig. Magam is elmentem, hogy lássam, minő érzelmekkel nézi magát szerepelni. A Szentgyörgyi I.¹³ alakításával meg volt elégedve, csak azt vette zokon, hogy kifeslett attilájából kilógott egy darab vatta.”¹⁴

Nem mentes a fantáziálástól Tábori Róbertnek az 1903-ban megjelent, *Gábor Áron* című történeti elbeszélése sem. Az 1848. november 12-én tartott népgyűlésen Berde Mózes a megadást javasolja, míg Nagy Ferenc gidófalvi református lelkész a harc mellett kardoskodik. Természetesen a mérleg nyelve Gábor Áron fellépése. Ezután ismerteti a szakirodalom alapján a székely hős életútját. Ugyanakkor beleszövi Gábor Áron meggyilkolásának meghiúsult tervét, amelyet Balázs Manó őrnagy nem létező testvére, Pál akar végrehajtani. Emellett Gábor Áron szintén fantázia szülte öccse, Mózes furfangos módon megmenti Háromszéket Ioan Axente Sever román prefekt népfelkelő táborától, noha az utóbbi az egész szabadságharc alatt csak ritkán hagyta el az Erdélyi Érchegeység térségét – ez a motívum valószínűleg Jókai *Egy az Isten* című regényéből (1877) származik. Sőt, Mózes a parittyájával még Axente szemét is kilövi. Ugyanakkor a nők és gyermekek a templomba húzódnak, a román felkelők be akarják törni az ajtót, ekkor azonban megérkezik a segítség, Gábor Áront Bem is magához rendeli, ágyút kér tőle, és az 1849. február 9-én vívott piski ütközetben is ott vannak a lövegei. Gábor Mózes is elmegy Segesvárra Bemhez, aki azonnal felveszi őt a 9. veressipkás zászlóaljba, noha az utóbbi soha nem volt az erdélyi hadsereg alárendeltségében.¹⁵

Az ifjúság hazafias nevelését célzó, talán legismertebb feldolgozás Pósa Lajos verse, a *Gábor Áron*. A Besztercei Székely Társaság titkáráként Havadi Mihály Gábor által összeszerkesztett, Benedek Elek által előszavazott 1908-as versválogatásban több felelhető, *Gábor Áron* című vagy -témájú vers közül

⁸ DEMETER Lajos – KISGYÖRGY Tamás 2011, 10; DEMETER Sándor 1868a; Uő 1868b.

⁹ BONA Gábor 1998, II, 362; LÁSZLÓ Zsigmond 1868.

¹⁰ ORBÁN Balázs 1869; JAKAB Elek 1880; NAGY Sándor 1895.

¹¹ JANCÓSÓ Benedek 1888, 4–14.

¹² DERÉKI Antal 1898.

¹³ Szentgyörgyi István (1842–1931) színész, rendező.

¹⁴ BENCZÉDI Gergely 1901, 18.

¹⁵ TÁBORI Róbert 1903, 6–40.

emelkedik ki. Néhány sikerült sorát nem véletlenül énekelik máig:

„Sötét felhők tornyosodnak
Fenn az égen,
Elnémultak a harangok
Háromszéken.
Elszálltak a csatatérre
Viharszárnnyon:
Mind ágyúnak öntötte meg
Gábor Áron
Fölállítja az elsőt egy
Dombtetőre:
»Harang voltál, légy szabadság
Hirdetője!
Dörgésed is az Istenhez
Égbe szálljon...«
S imádságot küld előre
Gábor Áron.”¹⁶

A korszak végén, 1914-ben jelent meg Eröss József színműve: az *Ágyúöntő Gábor Áron. Ifjúsági színjáték. 4 képben, csatadalokkal*, amely lényegében a kézdivásárhelyi *Székely Újságban* megjelent részek különnyomata volt. A szerző alapos történeti ismeretekkel rendelkezett, elsősorban Jakab Elek művét használta. A 4. kép a székely hős halálával zárul, a történeteket Nagy Sándor kötete alapján elevenítve fel.¹⁷

1920–1945 között

Az 1920–1945 közti irodalmi alkotások közül Földi Istvánnak a *Negyvennyolcbéli székely karácsony* című rövidprózáját emelném ki. A kezdő kép: 1848. karácsony Kézdivásárhelyen: „Már régecske, hogy a nap lehúzódtott a Bálványos mögé, s a kicsi székely város térdig havas utcáin lélek se mozgott egy darabig, de aztán, mint valami titkos parancsra, itt is, ott is gyors ajtócsattanások után megnépesedtek az elhagyott utcák, és tíz, tizennégy év körüli fiú- és leánygyermek siettek, gyúrták a friss, ropogós havat.

Komolyak, mintha iskolába igyekeznének, de könyv nincs a hónuk alatt, aztán meg késő is este nyolc órakor menni az iskolába. Ilyenkor már ágyban a gyermek helye, s még ott is fülíg takarja jó csergepokróccal őket a féltő anyai szeretet, az apa pedig vastag bükkfahasábokat rak a kemencébe, s a piláncsoló tűzvilágnál füstfelhőket fújva a hosszú szárú cseréppipából, hallgatja a család egészséges, mély lélegzetét.

De hol vannak innen az apák? Hol vannak innen a komor nézésű, tagbaszakadt varga, tímár, asztalos és szűrszabó mesterek?

Valahol a Tömösi-szorosban, a Magyaros-tetőn, a Gyimes völgyében, fenyőfák, borókabokrok tövében, apró földhányások között virrasztanak a Gábor Áron ágyú mellett, s lesik Haydte¹⁸ dragonyosainak fel-felcsillanó csákóit.

Az anyák pedig már pitymallatkor elmentek hazulról. Apró szatyrokban magukkal vitték az elemózsiát, amit déli harangszókor perc alatt befaltak, s aztán meg nem pihentek a tépéscsinálásban, puskaporgyártásban addig, amíg felváltásra nem jöttek a leányaik...”

Közben megérkezik Gábor Áron is, aki felügyeli az ágyúkészítést. Ő a nép lelke. Végül Földi e sorokkal zárja írását: „A főmester úr [Gábor Áron – S. A.] ott állott a középben. Karjával átölelte Mózes¹⁹, az öreg társat, fekete tűzszemeivel nézte a hegyeket, mintha át akarna látni rajtuk, és halkán sóhajtván, tíz-szer is elmondta egymásután:

– Istenem, milyen karácsony, milyen karácsony...”²⁰

A „kicsi magyar világban”, 1941-ben hagyta el a nyomdát Vályi Nagy Géza füzete, amely *Gábor Áron, a legendás székely* címet viselte. Ebből megtudhatjuk, hogy Gábor Áron már csíksomlyói diákként ágyúmakettet faragott, amelyet aládájában találtak meg. 17 éves korától katonáskodott, jó határőr, azonban amiért a kérelmét, hogy az 5. tüzérezrednél szolgálhasson, nem a szolgálati úton adta be, tíz nap laktanyafogságra ítélik. A későbbi életútja megegyezik az addig ismertekkel, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy Gábor Áron a székely önfeláldozás példaképe.²¹

Ugyancsak ennek az időszaknak a termése Földi István *Gábor Áron* című, nagy sikerű regénye. Az 1937-ben írni kezdett mű 1942-ben jelent meg, majd 1943-ban is, sikerének köszönhetően. Színdarab változata Kézdivásárhely főterén, 1943. június 27-én került előadásra. Földi Kézdivásárhelyen született, és művei elsősorban egy kézdivásárhelyi helyszínű romantikus szerelmi történetnek tekinthetők, temető mára fellelhetetlen sírjával, Gábor Áron ellen tervezett, de szerelemből meghíúsult merénnyel, stb.²²

Földi regényének kézdivásárhelyi bemutatója óriási sikert aratott. A helyi sajtótudósítás – az egyetlen megtalált Gábor Áron-ágyút is azonosító László Ferenc múzeumi igazgatóőr újságíró fia – szerint: „Tekintetünk gyakran végigszalad a terem nézősorain. Nyolcszáz ember zsúfolódott össze a harmadik előadásra, és ha meggondoljuk, hogy negyedszerre is műsorra kellett tűzni a darabot, önként felvetődik a kérdés, hogy párezer lakosú kis székely városból hogyan

¹⁶ HAVADI MIHÁLY Gábor 1908, 93.

¹⁷ ERÖSS József 1914.

¹⁸ Tulajdonképpen *Haydte* császári kapitány, majd őrnagy.

¹⁹ Turóczi Mózes ágyúöntő mester.

²⁰ FÖLDI István 1934, 2–3.

²¹ VÁLYI NAGY Géza 1941.

²² Vö. SZABÓ Enikő 2014. *Legenda Gábor Áronról – Újra kiadták Földi István regényét, Krónika*, 2014. július 14.

tud összeseregleni ennyi ember? A rejtély valahol ott van, hogy az egész székelység végre megérezhette, vannak írói a szó legszorosabban vett értelmében! Írók, akiknek van szívük regényt és színdarabot írni a székely népnek – a székely népről. ...Gábor Áron példamutatása éppenséggel örök életű. De örök életűnek kell lennie az ő kora megnyilatkozásának is, amely a sorsközösség átérzésében, a szabadságszeretében, a testvéri egymásra találásban és mindennek felett e nép hagyományos vitézi erényeinek megmutatkozásában csúcsonylik ki...²³

Földi István regénye a mai napig meghatározza a székely hősről alkotott képet. Az egyszerű székely ember, a lángész, a hazájáért önzetlenül dolgozó és harcoló személyiség képe rajzolódik ki előttünk. Gábor Áron egész élete egy küzdelem, akit végig üldöz a fekete-sárga reakció. Sajnos sokan – még egyes történészek is – nem tudtak továbblépni a Földi által megalkotott idilli képen és Gábor Áront a maga történeti valóságában ábrázolni.²⁴

A Szűcs Gusztáv Mihály által szerkesztett *Gábor Áron Aranyalbum* 1942-ben jelent meg, a székely hős egyéniségét a turáni eszme és a területi revízió szolgálatába állítva. Dr. Nagy Mihály székely származású budapesti ügyvéd a bevezetőjében kifejtette, hogy „Gábor Áronban ugyanaz a hősi szemléletű turán lelkeség működött, mint Kőrösi Csoma Sándorban.”²⁵ A kötetben számos hazafias vers és dal mellett ott található egy eredeti Gábor Áron-levél másolata is.

1943-ban jelent meg Kovács Lászlónak, az *Erdélyi Helikon* szerkesztőjének a *Gábor Áron. Egy hős arcvonásai* című nagyszéje, az Erdélyi Szépművészeti Céhénél. Az életút felvázolásánál szintén Nagy Sándor – anyai nagyapja volt – adataira támaszkodott. Kovács szerint a háromszéki önvédelmi harc sikere, a hadiipar létrehozása és a székely tüzérység megteremtése kizárólag Gábor Áron érdeme. A debreceni útjának bemutatásánál elsősorban Jakab Elek művét vette alapul. Ugyanakkor a szerző figyelembe vette Gyalóky Jenő vontkozó hadtörténeti munkásságát is.²⁶

1945-től napjainkig

A második világháború után a kommunista hatalomátvitel ideológiai nyomása természetesen hatással volt a Gábor Áron-képre és kultuszra.

Erdélyben Balogh Edgár mentette haladó népi hőssé az alakját, a szabadságharc centenáriuma, 1948-ban megjelent, *Az ágyúöntő Gábor Áron* című

írásában.²⁷ 1951-ben Kókai Rezső készített *Lészen ágyú* címmel rádiójátékot Gábor Áronról.²⁸

A két időpont között, 1949-ben, a szabadságharc leverésének centenáriuma, a második kökői csata évfordulójára jelent meg a neves költőnek és írónak, Faludy Györgynek az esszéje. A szerző alaposan tanulmányozta a székely hős életútjára vonatkozó történelmi adatokat. Érdemes idéznünk sorait, mert képet nyerhetünk a korabeli kultuszról: „És mégis: Gábor Áron neve száz esztendő óta kitörölhetetlenül él népünk emlékezetében, népdalokban, irodalmi művekben, neve köré hősi legenda fonódott, mellyel szabadságharcunk legjobbjai – Bem, Guyon és Damjanich – is alig vetekedhetnek. Vajon miért? Azért, mert a magyar nép helyes ösztönnel látta Gábor Áronban az egyszerű embert, magát a népet, melyet a forradalom érvényre juttatott, és amely bámulatos teljesítményre képes; a munkásfelalót, az ezermestert, a műhely és a csaták hőst, azt az új Toldi Miklóst, aki nem hatalmas izmaival, hanem a tudomány és a technika erejével emeli magasra egész népét. Ez volt oka Gábor Áron népszerűségének: ő lett a legendás alak, a nép szunnyadó erőinek kifejezője, a típus, aki csak száz év múlva, egy új társadalomban, a mi társadalmunkban talált talajt és fejlődött ki.”²⁹

1950-ben jelent meg Magyarországon Czibor János „filmregénye” is a székely hősről, ennek a megfilmesítése azonban elmaradt. Ez annak ellenére igaz, hogy a mű teljes mértékben megfelel a Rákosi-korszak Révai József nevével fémjelzett történeti felfogásának. Az eseménysor 1847-ben kezdődik, az ojtói határőrállomás előtt, ahol a helyi (román és magyar parasztok) Balázs Manó őrnagy³⁰ önkényes eljárása ellen tiltakoznak. Éppen ekkor tért haza Gábor Áron Bécsből, és így szemtanúja a Balázs elrendelte botoztatásnak. Gábor Áront egyébként a helyiek különc magatartása miatt hóbortosnak tartják. A műben feltűnik Jusztinának, a székely leánynak alakja. Bár Gábor Áron Bécsben az ágyúöntőben akart dolgozni, ezt nem engedélyezték számára, így kénytelen Bereckben asztalosként keresni a kenyerét. Még Bécsből hozott magával egy tüzérési szakkönyvet, amelyből megismerte a lövegkészítés titkát. A műben megjelennek az 1848. április végi uzoni események is, mégpedig olyan magyarázattal, hogy a székelyeket külföldre akarják vinni katonáskodni. Ekkor Gábor Áron Bereckben van, ahol a társaival ágyút akar készíteni, de Balázs Manó, mint megtestesült gonosz, egy őrzőket küld ki Schubert őrmester vezetésével, akit a székely atyafiak becsapnak. Ekkor készit Gá-

²³ LÁSZLÓ Zoltán 1943.

²⁴ FÖLDI István 1942.

²⁵ Aranyalbum 1942, 12.

²⁶ KOVÁCS László 1943.

²⁷ BALOGH Edgár 1948, 24–29.

²⁸ Először a Magyar Rádióban hangzott el, 1951-ben.

²⁹ FALUDI György

³⁰ Balázs ekkor még csak százados volt.

bor Áron egy faágyút. Ezt azonban Balázs később lefoglaltatja, és Gábor Áront letartóztatják. Az ezred börtönében a székely és román „testvérek” együtt raboskodtak.

A márciusi események hatására összehívják az erdélyi országgyűlést, ahol kimondják az uniót. Gábor Áron és társai kiszabadulnak a börtönből. Balázs Manó álnok módon azt színleli, hogy híve a változásoknak, amit sokan kétkedéssel fogadnak, többek közt Gábor Áron is, aki visszatér a műhelyébe, az ágyúkészítéshez. V. Ferdinánd október 3-i leirata, illetve Anton Puchner báró altábornagy, erdélyi főhadparancsnok október 18-i proklamációja háborúba, illetve polgárháborúba sodorja Erdélyt. Időközben Gábor Imre, Áron testvére honvédnek áll, míg Balázs Manó Puchnerhez megy, hogy megbeszéljék Háromszék lefegyverzésének menetét. Ebben a császári hadvezetés feltétlenül számít a „reakciós” urak, a főkirálybíró és mások segítségére, amivel Balázs is tisztában van. Ugyanígy Franz Dorsner ezredese, a csíkszéki 14. (1. Székely) határőrezred parancsnokára is támaszkodhatnak. Mivel a marosvásárhelyi vereség után³¹ a menekülők előzönlük Háromszék, Gábor Áron is aktiválja magát, ő ágyút készít. Ugyanakkor november 28-ra népgyűlést hívnak össze Sepsiszentgyörgyre. Itt a „reakciós” urak és katonai vezetők a lőpor- és ágyúhiányra hivatkozva a meghódolást propagálják, míg Gábor Áron a társával, Turóczy Mózesrel és Pais Antallal a harc mellett érvel, vállalva az ágyúöntést. Az első löveg rövidesen elkészül Turóczy kézdivásárhelyi műhelyében, és ez akkor érkezik a székelyvárosba, amikor az áruló Balázs Manót a nép meglincseli. A szerző szerint az önvédelmi harc tényleges vezetője Gábor Áron.

Az ágyúk meghozzák a sikert, a harcokban rövidesen fontos szerep jut Gál Sándor századosnak is, de Berde Mózes is jelen van. A háromszéki haderőben a román és magyar jobbágyok együtt harcolnak. A munkákból kiveszik a részüket az asszonyok is, akik a harcolók számára főznek, a lőporgyár számára pedig salétromot gyűjtenek. Emellett a lakosok felajánlják javaikat, ércüstjeiket, a községek pedig harangjaikat. Ugyanakkor a törvényhatóság izolált helyzetben van, amit Puchner kihasznál, hamis újságokkal és álhírekkel demoralizálja a lakosságot. Pongrácz Albert főkirálybíró a császári tábornok hamisított hírlapjával venné rá a népgyűlésen részvevő öregeket és asszonyokat a békekötés elfogadására. Ezt azonban Gábor Áron megghiúsítja. Emellett Berde és Gábor Áron küldöttséget meneszt Kolozsvárra, amelyet maga Bem is fogad.

Míg Gábor Áron harcol, addig az urak az árapataki kapitulációt készítik elő. Sepsiszentgyörgyre

ellenséges katonák vonulnak be, akik meg akarják kaparintani az ágyúkat, de ezt a székelyek ellenállása megghiúsítja. Ennek ellenére Puchner úgy látja, hogy a háromszékiek zavara menti meg őt attól, hogy az előnyomuló Bemtől teljes vereséget szenvedjen. A sepsiszentgyörgyi összecsapás után Gábor Áron Árapatakra megy híveivel, hogy leszámoljon a „belső ellenséggel”, így az urak a császári katonákkal együtt menekülnek el. Az utóbbiak megpróbálják demoralizálni a csapatokat. Ezután megérkezik Bem, ami lehetőséget ad arra, hogy a törvényhatóság fokozott erővel kapcsolódjon be a szabadságharcba. Gábor Áron ötven ágyút készít, amiért a Sepsiszentgyörgyre látogató Bem őrnaggyá lépteti elő. Zárójelenetként Cseh Ignác református lelkész celebrálásával megtörténik Áron és Jusztina esküvője.³²

Tamási Áron *Hazai Tükör. Krónika 1832–1853.* című műve (első kiadás: 1953) regényes korrajz a reformkorból, amelynek főhőse a berecki Madár Vince. Természetesen a történetben Gábor Áron fontos szerepet kap, hisz az 1840-es évek elején Bereckben már nevezetes ember hírében áll. 1843-ban meghal Gábor István jegyző, Gábor Áron édesapja, akinek temetése leírásra került. Ekkor már Áron „bolyongó ember”, és román bojároknál dolgozik. A Háromszékhez tartozó Orbaiszéken magyarországi mintára védegyelet alakul, az eszmét Gábor Áron is pártolja. Madár Vince édesapjával és Gábor Áronnal egy gyufakészítő gépet is akarnak gyártani, amely felkelti a határőrtestek gyanakvását, mivel azt gondolják, hogy bombákat akarnak készíteni. Így a masinát lefoglalják.

Gábor Áron Moldvából hazajön hűgának, Anának az esküvőjére. Megtudhatjuk, hogy a családja üldözi a „púpos nőt”, vagyis Jusztinát, aki ekkor már Áron élettársa.

Gábor Áron 1848 tavaszán végleg hazatér Moldvából a forradalmi hírek hallatára. Mint narrátor, Tamási is a román–magyar összefogás híve, mert az egyedüli lehetséges út az osztrák önkény letörésére.

Közben zajlanak a népgyűlések Sepsiszentgyörgyön, ahol Gábor Áron 1848. november 28-án megteszi a közismert felajánlását. Annak ellenére, hogy Berde Mózes kormánybiztos a megadást javasolja, a háromszékiek az ellenállást választják Nagy Ferenc református lelkész szónoklatának hatására, valamint a sikeres ágyúöntés hírére. Itt ismét felmerül a román–magyar megbékélés szükségessége.

Gábor Áron elindul Erdőfűlébe, tüzérségi szakönyveit Jusztina viszi utána Bereckből. Az ágyúk rövidesen elkészülnek, és a próbálványok sikeresek. Tamási Áron az árapataki szerződést árulásnak értékeli, amely ellen Gábor Áron fellép, és kulcsszerepet játszik

³¹ A székely tábor 1848. november 5-i teljes veresége.

³² CZIBOR János 1950.

az 1849. január 14-én tartott kézdimartonfalvi gyűlésen, ahol felmondják a fegyverszüneti egyezményt a háromszékiek. Érdeemes idéznünk a nagy író sorait: „Vegyes és mutatós emberekből szószólókat jelöltek, hogy azok tüstént menjenek el Brassóba s mondják meg Bem főtábornoknak, hogy a székelyek őt atyjuknak kérik, s nagyon szépen azon esedeznek, hogy jönne el Szentgyörgyre, mely kezdettől fogva a szabadságos harcoknak legnagyobb fészke volt. Bem meg is ígérte, hogy a szíves hívásra a lankadatlan hősöknek ebbe a fellegvárába csakugyan eljön. Csak hát előbb védőkkel eldugja a Tömösi-szorost és szótát kiált Erdély minden népeihez, hogy a vétkesek bűneit megbocsátja, s hogy a félelmükben bujdosók térjenek meg. Ezt mind meg is cselekedvén, elindult akkor Háromszék felé, s végig szemlélődve a Barcaság tavaszi földjén, megérkezett Kökösnél a háromszéki határra, ahol a főkirálybíró Horváth, aki Gedeonnal megalkudott volt, hangzatos szavakkal köszöntötte. A főtábornok csak annyit felelt, hogy örömmel jött a „szekeli” hősök földjére, melyen állva bejelenti az egész országnak, hogy Erdély területén ellenség nem áll. S végezvén ezt a nagy dolgot ilyen kurtán, főkirálybíró Horváth Alberttel tovább sok időt nem vesztegetett, hanem a zengő zeneszó tengerében és a zászlók rengetegében azt kérdezte, hogy hol van az az ágyúcsináló Gábor Áron. Valahol az emberek sűrűjében ott állott Gábor Áron, kit nagy örömmel mindjárt a főtábornok elé taszigált a nép. Midőn Áron mester oda előre lépett, a nagy győztes vezér a bal kezét nyújtotta neki, mert a jobbik keze bé volt kötve. No, gondolhatta magában bátyó, talán szívet s talán balszerencsét jelenthet ez a kénytelen mód; de ha gondolta is, csak egy villanással futhatott által az agyán, mert a másik pillantásban már hallotta a győzedelmes Bemnek a hangját, aki német nyelven és halk szóval azt mondta neki, hogy vette jó híret s őrnagyi rangra nevezi. A tábornok egyik hadsegéde, egy hosszú-vékony bajuszú százados, ki egyébként gidófalvi Lőrincz³³ nevű atyánkfia volt, rögtön odadugta a fejét, hogy az ágyúmester számára a német szót magyarba ülteti. De mielőtt ezt művelhette volna, Gábor Áron odaszólt neki, hogy tud ő németül; s már a fényes kerek szeme ismét rajta volt a Bem orcáján, igyekeztén németül megköszönni a dicséretet s egyben jelenteni akarván azt is, hogy huszonnégy ágyú a kézdivásárhelyi gyárban készen áll.”³⁴

Ezután bemutatja a szerző a kézdivásárhelyi üzemeket, Gábor Áron útját Kossuthhoz, valamint a nyári harcokat, amikor a székely hős is életét vesz-

ti. A korregény a szabadságharcot követő megtorlás képével zárul.

Az ekkortájt született lírai alkotások közül Kányádi Sándornak *A kökösi hídon* című, 1955-ben írt versét kell kiemelnem. Érdeemes egészében idézni:

„Lassított a vonat a kökösi hídon.
Jődögélt mögöttünk szaporán az alkony,
poros köpönyegét félvállra hajtva
föl is kapaszkodott a hátsó kocsira.

Lenn a Feketeügy feketén csillogott,
békességes esti harangszót ringatott.
Szívem köré apró, fényes tüzek gyúltak:
kerestem a parton, kerestem a múltat.

Béhunytam a szemem, hátha úgy meglátnám
Gábor Áron mestert szürke paripáján.
Prázmár felől szörnnyű por és füst kavargott,
s dörögtek a hídfőn a székely harangok.”³⁵

Ugyanezt a Pósa Lajos óta kiemelt témát dolgozta fel később Sepsiszentgyörgyön Holló Ernőnek a *Kökösi mezőn* (1969) és Magyar Lajosnak a *Gábor Áron Kökösnél* című (1973) verse is.

A korszak meghatározó háromszéki irodalmi alkotásai Salamon (írói nevén Sombori) Sándor tanár-író-dramaturg munkái ebben a korszakban: színpadi jelenete (1948), majd ennek színművé (1955), annak regényé (1957, 1969-től újabb kiadásai) való kibontása, melyek már a történész-szociográfus Imreh István Gábor Áron-tanulmányainak hatását mutatják.³⁶ A regénybeli történet 1828-ban, Gábor Áron csíksomlyói diákéveivel kezdődik. Már ezen idilli évek alatt kirajzolódik az egyszerű székely tanuló zsenije, amely elsősorban a műszaki tudományok iránti érdeklődésben és az asztalosmunkában nyilvánul meg. Gábor Áron a mérnöki hivatást szeretné választani, ennek azonban gátat vet a társadalmi helyzete, vagyis a gyalog határőri rendhez való tartozása, mivel az ezred vezetése tanulmányai befejezése előtt visszaparancsolja Bereckbe. Már fiatalon elszörnnyed a rendszer társadalmi igazságtalanságain, amely ellen mindenképpen tenni akar.

Bár Gábor Áron a határőrezredben is szeretne tanulni, ezirányú törekvéseit folyamatosan gátolják. Sőt amikor alakulata számára ágyútervet készít, mint hóbortost azonnal leszerelik. Így hol asztalosként, hol vándormunkásként kénytelen kenyeret keresni 1842-ig, amikor Imre öccse helyett szolgál, mint határőr, három évig. 1848 elején Moldvában dolgozik,

³³ Az író feltehetőleg Lőrincz József kapitányra, későbbi őrnagyra gondolt, bár ő árközi születésű volt. (BONA Gábor 2000, 485.)

³⁴ TAMÁSI Áron 1963 [1953], 396.

³⁵ Online: <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/KANYADI/kanyadi00001a/kanyadi00124/kanyadi00124.html>.

³⁶ Vö. IMREH István 1957, stb.

ekkor már együtt él a román származású Jusztinával. Októberben itt értesül a magyarországi forradalomról, az április végi uzoni eseményekről és az unióról. Októberben hazatér és részt vesz az agyagfalvi gyűlésen. Itt a Mikó Imre gróf által képviselt halogató taktikával szemben Berzenczey László táborba szállási javaslata szerez többséget, mellyel maga Sombori is rokonszenvez. A „forradalmár” Gábor Áron már itt ágyút akar önteni, a javaslatát azonban nem veszik komolyan. Ezzel párhuzamosan Balázs Manó százados Nagyszebenbe megy Puchnerhez, aki a székely tábor bomlasztását szabja fő feladatául. Balázs a zászlóaljával³⁷ fosztogat, ami demoralizálja a székely haderőt.

Ezalatt Sepsiszentgyörgyön honvédelmi bizottmány alakul, azonban a zárt körű tanácskozások helyett Gábor Áron népgyűlést akar szervezni. Sombori P. Horváth Albert főkirálybíró reakciónak, míg Berde Mózeset fontolva haladónak tartotta. A katonai vezetők közül pedig Dobai Károlyt és Sombori Sándort jószándékúnak, de önálló cselekvésre képtelennek, ráadásul az utóbbiak féltek is szerinte.

A legnagyobb probléma a kis törvényhatóság izolált helyzete. A november 23-án tartott népgyűlésen Berde megadást javasol, míg Gál Dániel a harcot szorgalmazza. Ugyanakkor Dobai ezredes a harcot a háttér hiánya miatt tartja vállalhatatlannak. Ekkor szólal fel Gábor Áron, megígérve az ágyúöntés megoldását, míg Turóczi Mózes, Kiss János, Paizs Antal, Szacsvai János és Gábriányi József a lőszer és gyutacs készítés kivitelezését vállalja. A gyűlésen felszínre törnek a társadalmi ellentétek is, amelyeket Gábor Áron az önvédelmi harc érdekében leszerel. Az első ágyúkat Bodvajban készíti Kiss János öntőmester, Gábor Áron útmutatásai alapján. Csak Gál Dániel hisz a munkálatok eredményességében.

Időközben Balázs Manó az erdővidéki Köpecnél szándékosan csapdába küldi a 12. honvédszászlóalj katonáit, akik gyanút fognak és letartóztatják őt. Az árulót Sepsiszentgyörgyre kísérik, ahol a nép a halálát követeli, míg Dobai ezredes hadbíróági tárgyalást akar. Végül a tömegből valaki halálos lövést ad rá, tettét az összegyűlt polgárok kollektíven vállalják, és a tiszt testét széttépik. Ebben a pillanatban érkezik meg Gábor Áron a bodvajai két hatfontos löveggel, és sikeres próbálövését hajt végre. Ezután a székely ezermester az ágyúkkal a hídvégi harctérre siet, azonban itt nincs lehetősége lőni. Útjára elkíséri őt Jusztina is. A lövegek végül a december eleji barcasági harcokban és a december 13-i felsőrákosi ütközetben kerülnek bevetésre. Itt már négy ágyú szerepel, ugyanis időközben megérkezik Kiss János öntőmester, a Sep-

siszentgyörgyön a felajánlott harangokból öntött két hatfontos bronzágyúval.

Sombori művében erősen kidomborodik az „árapataki legenda”, amelynek lényege, hogy a fegyverszünet gyakorlati megvalósítását a székelyek lényegében elszabotálták. Az ágyúk elrejtésénél fontos szerep jut Gábor Áronnak, aki a fegyverszünet miatt elkeseredik. Ez azonban nem tart sokáig, mivel kezdeményezi, hogy mondják fel a szerződést, mozgósítsák a fegyverképeseket és csatlakozzanak Bemhez. A székely hősnél két román nemzetiségű háromszéki lakos is megjelenik, akik útmutatást kérnek tőle. Őket a szintén román származású Jusztina világosítja fel, hogy harcolni kell a közös szabadságért, amint a román forradalmárok is tették Havasalföldön és Moldvában. Kossuth és Nicolae Bălcescu egyezkedése révén a nemzeti megbékélés már egyébként is küszöbön áll, tehát harcolni kell az orosz-osztrák reakció ellen. Időközben Turóczi Gábor Áront Kézdivásárhelyre hívja a helyi hadiipar újjászervezése érdekében. Ekkor zajlik a kézdimartonfalvi gyűlés, ahol kimondják az önvédelmi harc újbóli felvételét. Ennek az eseménynek Gábor Áron a lelke. Eleinte P. Horváth, Berde és Dobai az árapataki szerződés betartása mellett kardoskodnak, mikor megérkezik a hír, hogy Heydte leromboltatta a bodvajai és erdőfülei vashámorokat, tehát megszegte a szerződést. A gyűlésre megérkezik Bem futárja is, aki közli, hogy a törvényhatóságnak új vezetői vannak: Németh László kormánybiztos, Gál Sándor ezredes és természetesen Gábor Áron. Az utóbbi azonban az orosz veszély miatt gyötri magát, letargikus állapotából csak Németh László és Gál Sándor kézdivásárhelyi látogatása billenti ki. Gábor Áront Bem, aki a népek összefogásának fő szorgalmazója, őrnagynak és székely tűzér parancsnoknak nevezi ki, egyben futárként Kossuthhoz küldi. Sombori bemutatja Gábor Áron debreceni és nagyváradai látogatásait, majd a második kökösüi ütközetet írja le, ahol a székely hős mellett ott van Jusztina is. Bár Gábor Áron elesik az ütközetben, hősiessége és személyes példamutatása nagyon fontos a székelység számára. A történet az eresztvényi sír képével zárul. Mind a színdarab, mint pedig a dráma új kiadást is megért 1969-ben.³⁸

1973-ban jelent meg Dávid Antal írónak a *Háromszék nem alkuszik* című munkája. A szerző sorai szerint: „A nép megszülte a kor hőseit, s ők furfanggal, szorgalommal, haraggal és szenvedéllyel formálták a történelmet. A világ egy ideig bámulja a szabadságért küzdő népet, aztán elfelejti. ...Késői hódolat ez a könyv a szülőföld és hősei iránt.” Természetesen a regényben kiemelt szerepet kapott Gábor Áron,

³⁷ 12. honvédszászlóalj.

³⁸ SOMBORI Sándor 1948; Uő 1957; stb.

mint az önvédelmi és szabadságharc meghatározó egyénisége. A szerző kézdivásárhelyi születésű volt, de már 1945 óta Budapesten élt.

Dávid Antal művében kirajzolódik Háromszék önvédelmi harcának jellege, az ezermester Gábor Áron, az öntudatos Turóczi Mózes, Berde Mózes kormánybiztos és Dobai Károly ezredes pozitív alakja. A szerző szerint a reformkor eszméi Háromszéken termékeny talajra találtak, különösen Wesselényi Miklós báró elveinek hatását emeli ki. Helyet kap a Gábor Áron ágyúöntői és tüzér mítosza, Balázs Manó őrnagy árulása, az agyagfalvi gyűlés és Berzenczey László. Nem hiányozhat természetesen Bem József, Gál Sándor és Gál Dániel tevékenységének méltatása, illetve a román–magyar megbékélés és közös harc kanonizált tanai sem. Az árapataki szerződés mint a társadalmi megalkuvás és árulás eredménye jelenik meg. A regény Gábor Áron debreceni és nagyváradai útjával, az önvédelmi harc eseményeivel, a székely ágyúhős halálával, a fegyverletétellel és a megtorlással ér véget.³⁹

A korszak lényegében Id. Máthé János kísérletével zárult, 1973-ban. Magyarhermány autodidakta falumonográfusa, aki korábban kutatásával igazolta, hogy az 1848. végi erdővidéki ágyúöntés nem Erdőfülében, hanem a bodvaji hámorban történt, 138 gépelt oldalas rendhagyó, Gábor Áron alakjára fókuszáló írást próbált leközölni a sepsiszentgyörgyi megyei lapban.⁴⁰ A „*Lesz ágyú!*” címen, 31 részben, kivonatossan megjelent munka részben jegyzetadatolt történeti tanulmány és forráskompiáció, részben

azonban ízes szépirodalmi szöveg.⁴¹ A részleges megjelentetést bizonyára a műfaji probléma is indokolta, ennyiben a támogató jóakaró Sylvester Lajos tényleges elképzelését tükrözi. A tartalmi keret viszont, amelyet kihasználva lehozta a munkát, nyilvánvalóan a román 1848–1849-es események ismertetését szolgálta a helyi sajtóban, és a teljes szövegű közzététel elmaradásához felsőbb utasítások is hozzájárulhattak: Id. Máthé János 1973-ban is állambiztonsági megfigyelés alatt állt.

Végül: az 1990 körüli politikai változásokat követően, a végre ismét kutatható közgyűjteményeknek, levéltáraknak köszönhetően a Gábor Áron-kérdés újra elsődlegesen történetészproblémává válhatott, de a téma máig nem kopott ki a szépirodalomból sem. Az ilyen feldolgozások egy utolsó példája: 2014-ben, Gábor Áron születésének bicentenáriuma jelent meg Illés György *Gábor Áron és Gábor Imre kalandos élete* című regénye. A mű nagyobb része Czibor János már ismertett munkájára épül, így ezen részek ismertetésétől eltekintek. Új elem viszont, hogy Gelence község példáján keresztül bemutatja a székely önfeláldozást, vagyis a település harangjának felajánlását. Áron testvére, Imre honvéd lesz, végigharcolja a szabadságharcot, majd a Havasalföldre szorult csapatokkal együtt a Török birodalomba emigrál. Innen Bordeaux-n keresztül hajóval érkezik az Amerikai Egyesült Államokba, és belép annak hadseregébe, ahol századosként szolgált. Részt vesz a Mexikóval a Rio Grande folyónál vívott harcokban, és érdemeiket szerez.⁴²

Süli Attila – Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, Kapisztrán tér 2–4., H-1014; suli.attila73@gmail.com

Irodalom

Aranyalbum 1942 – *Gábor Áron aranyalbum. Gábor Áron emlékére: a Gábor Áron hősi kultuszának hazafias szolgálatában*, Budapest, 1942.

RMIL, II – *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* (fősz. Balogh Edgár.), II, Bukarest, 1981.

*

BALOGH Edgár

1948 *Az igazi 1848*, Kolozsvár.

BENCZÉDI Gergely

1901 *Berde Mózsza életrajza*, Budapest.

BONA Gábor

2000 *Tábormokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban* (Harmadik, átdolgozott, javított kiadás), Budapest.

1998–1999 *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848–49. évi szabadságharcban*, I–III, Budapest.

BÖZÖDI György

1943 [1938] *Székely bánja* (Harmadik kiadás), Budapest.

CZIBOR János

1950 *Gábor Áron* (Filmregény), Budapest.

DÁVID Antal

1973 *Háromszék nem alkuszik* (Történelmi regény), Budapest.

³⁹ DÁVID Antal 1973.

⁴⁰ MÁTHÉ János, Id. 1973.

⁴¹ Vö. SYLVESTER Lajos 1973.

⁴² ILLÉS György 2014.

- DEMETER Sándor
 1868a Gábor Áron Rákosnál. (1848. dec. 13.), *Vasárnapi Újság*, 15. évf., 5. sz., Pest, 51.
 1868b Visszaemlékezések Gábor Áronra. Gábor Áron Hídvégnél, *Székelly Közlöny*, 2. évf., 25. sz., 200. és 26. sz., 212.
- DEMETER Lajos – KISGYÖRGY Tamás
 2011 *Életem, Háromszék. Boldog békeidők. Emléklapok a XIX–XX. századból az 1848–49-es szabadsághartól Szarajevóig*, Sepsiszentgyörgy.
- DERÉKI Antal
 1898 *Gábor Áron, a székelly ágyúhős*, Budapest.
- EGYED Ákos
 2008 *Háromszék. 1848–1849. Forradalom és szabadságharc* (Harmadik, bővített kiadás), Sepsiszentgyörgy.
- ERŐSS József
 1914 *Ágyúöntő Gábor Áron*, Kézdivásárhely.
- FALUDI György
 1949 Gábor Áron, *Új Szó*, 2. évf., 74. sz., Pozsony, 4–5.
- FEKETE Sándor
 1988 Utószó, in: JÓKAI Mór 1988, 247–256.
- FÖLDI István
 1934 Negyvennyolcbeli székelly karácsony, *Erdélyi Lapok*, 3. évf., 276. sz., Kolozsvár, 2–3.
 1942 *Gábor Áron*, Sepsiszentgyörgy.
- HAVADI MIHÁLY Gábor
 1908 *Székellyek a költők dalaiban* (sz. H. M. G.), Budapest.
- ILLÉS György
 2014 *Gábor Áron és Gábor Imre kalandos élete*, Budapest.
- IMREH István
 1957 Adatok Gábor Áron életrajzához, in: *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Bukarest, 349–360.
- JAKAB Elek
 1880 *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések*, Budapest.
- JANCSÓ Benedek
 1888 *Gábor Áron*, Budapest.
- JÓKAI Mór
 1849 Gábor Áron, *Esti Lapok*, 1849. márc. 17., Debrecen.
 1988 *Csataképek a magyar szabadságharcból* (Híres Könyvek, sz. Verbai Lajos), Budapest.
- KOVÁCS László
 1943 *Gábor Áron. Egy hős arcvonásai*, Kolozsvár.
- LÁSZLÓ Zoltán
 1943 Új utakon a nép szívéhez, *Székelly Nép*, 61. évf., 122. sz., 3.
- LÁSZLÓ Zsigmond
 1868 Egy pár megjegyzés „Gábor Áron Rákosnál (1848. decemb. 13.)” című közleményre [= DEMETER Sándor 1868a], *Vasárnapi Újság*, 15. évf., 12. sz., Pest, 138.
- MÁTHÉ János, Id.
 1973 „Lesz ágyú!” (1–31.), *Megyei Tükör*, 6. évf., 928–986. sz.
- NAGY Sándor
 1895 *Háromszék önvédelmi harca 1848–49*, Kolozsvár.
- ORBÁN Balázs
 1869 *Székellyföld leírása*, III, *Háromszék*, Pest.
- SOMBORI Sándor
 1948 *Gábor Áron* (Egyfelvonásos jelenet), Sepsiszentgyörgy.
 1957 *Gábor Áron* (Regény), Bukarest.
 1969 *Gábor Áron* (Műsorfüzet a hasoncímű színműhöz), Sepsiszentgyörgy.
- SÜLI Attila
 2017 Bözödi György dilemmái, avagy a Gábor Áron-portré nehézségei: Bözödi György emlékére, aki egész életében „Gábor Áron hűséges árnyéka” volt, *Irodalmi Magazin*, 2017/1, Budapest, 112–114.
- SYLVESTER Lajos
 1973 Egy új sorozat elé, *Megyei Tükör*, 6. évf., 927. sz., 2.
- SZABÓ Enikő
 2014 Legenda Gábor Áronról – Újra kiadták Földi István regényét, *Kronika* [2014. július 14-i online változat], Kolozsvár.
- TAMÁSI Áron
 1963 *Hazai tükör. Krónika. 1832–1853* [1953], Budapest.
- TÁBORI Róbert
 1903 *Gábor Áron*, Budapest.
- VÁLYI NAGY Géza
 1941 *Gábor Áron, a legendás székelly*, Budapest.

Metamorfozele figurii lui Áron Gábor în beletristica maghiară

(Rezumat)

Figura eroului pașoptist secui Áron Gábor (1814-1849), conducător al arsenalului și artileriei secuiești în timpul războiului de independență ungar din 1848-1849, își face apariția într-un text literar prima dată încă în timpul vieții sale, într-un articol semnat de scriitorul Mór Jókai, în numărul din 17 martie 1849 al revistei *Esti Lapok* din Debrețin. În cei 173 de ani ce au urmat, a devenit personajul principal al unor numeroase creații literare.

Lucrarea parcurge metamorfozele imaginii literare a lui Áron Gábor, fără pretenția unei prezentări exhaustive. Nu discută conținutul de adevăr al ficțiunilor, deseori excesive, sau mitizările heroizante – spre deosebire de cerințele profesionale din istoriografie, artele literare oferă cu tot dreptul posibilitatea demiurgică de a crea universuri imaginare. Acest fenomen firesc ne ajută să înțelegem și formarea imaginii vii de azi a lui Áron Gábor în memoria colectivă.

The Metamorphoses of Áron Gábor's Literary Representation

(Abstract)

The first literary work to feature Áron Gábor, the Székely hero of the 1848–1849 Hungarian war of independence, an article of the Debrecen-based *Esti Lapok* magazine authored by Mór Jókai appeared on the 17th of March 1849, months before Gábor's death. In the 173 years that have passed since then, this early text was followed by numberless further portrayals.

This paper aims at providing an (admittedly non-exhaustive) account of the literary aspects the image of Áron Gábor possesses. I shall refrain from commenting on the veracity of these representations full of fantastic exaggerations and mythopoeic exaltations: unlike historiography which must conform itself to strict scientific standards, literature invests its author with the demiurgic capacity that allows for creating imaginary realities. Examining this mythopoeia as it is enables us to understand how the current image of the Székely freedom fighter, still very much alive in the collective memory of the nation, took shape and evolved.